

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РОЗВИТКУ

Рубіш М.А.

У даній статті автор звертає увагу на особливостях функціонування і розвитку спеціальних(вільних) економічних зон. Спеціальна економічна зона це утворення, яке на відміну від загальнодержавного, національного має вільне ринково орієнтоване господарство і законодавство. ВЕЗ є одним із засобів залучення іноземних інвестицій та прогресивної трансформації економіки.

Ключові слова: спеціальна(вільна) економічна зона, вільна гавань, пільги, спеціальний правовий режим, іноземні інвестиції, спільні підприємства, зовнішня торгівля.

ВСТУП

У світовій практиці з часу виникнення спеціальних(вільних)економічних зон не було сформовано чіткої форми, стратегії, механізму та цілей їх формування та функціонування. Але з розвитком таких особливих господарських утворень виникла необхідність сформулювати чіткі та теоретично-усвідомлені закономірності діяльності даних утворень. Серед досліджень у цьому напрямку слід виділити праці Кухарської Н.О., Сіваченка І.Ю., Стеченко Д.М., Харичкова С.К., Чмир О.С.

Дане дослідження присвячене аналізу особливостей функціонування, розвитку та шляхам вдосконалення спеціальних економічних зон, як однієї з форм міжнародної діяльності та напрямку стимулювання розвитку виробництва, притоку іноземного капіталу, та доступу до новітніх технологій та новинок техніки.. Виокремлено основні завдання створення таких економічних утворень та завдання які ставить перед собою держава, яка створює економічні зони.

Історично не було визначено єдиної назви, яка б характеризувала суть і статус вільної економічної зони, або території пріоритетного розвитку. Одним з таких виразів був «porto franco», що в перекладі означає «вільна гавань», але з створенням і економічних зон перелік понять які б характеризували дане явище значно розширено, на сьогодні існує близько шістдесяті визначень, що характеризують механізм їх утворення і діяльності.

Одним з найбільш поширених термінів, який визначає таке явище є «free economic zone», що в перекладі з англійської означає «вільна економічна зона». Це визначення чітко представляє виключно економічне утворення з спрощеними або пільговими умовами підприємницької діяльності в межах певної держави по відношенню до третіх сторін.

Існують різні підходи до визначення даного утворення, що обумовлені законодавством країни в якій створюється вільна економічна зона, міжнародними угодами, документами міжнародних

організацій та іншими юридичними актами. В нашій державі офіційно визнаною є подвійна назва «спеціальна(вільна) економічна зона».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спеціальна(вільна) економічна зона(ВЕЗ) – це специфічне регіональне утворення, що формується на основі детального вивчення умов країни впровадження і має забезпечити більш повну реалізацію її конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій та прискорення входження до міжнародного поділу праці[4].

Дослідник-економіст Авдокушин Є.Ф. вважає, що ВЕЗ – є «частиною національного економічного простору, де використовується особлива система пільг та стимулів, які не розповсюджуються на іншу територію країни»[2]. Існує дуже багато визначень ВЕЗ, кожне з них має певні відмінності у формулюванні самої суті таких економічних зон, але постановка завдань залишається майже незмінною. В Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», який визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних(вільних) економічних зон на території України зазначено, що «Спеціальна(вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної(вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб»[1].

Всі трактування поняття ВЕЗ зводяться до того, що це частина національного простору(район, територія, область, частина господарського комплексу країни) де використовується особлива система пільг та стимулів для підприємств чим саме заохочується діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями. Метою такої діяльності є інтеграція у світове господарство, що зазвичай означає нарощування експорту товару та ввезення

Рубіш Марина Андріївна, асистент кафедри економіки та менеджменту Мукачівського державного університету, тел. 0509257446, e-mail: marina_rubish@mail.ru

іноземного капіталу, залучення новітніх технологій, збільшення кількості робочих місць, підвищення рівня кваліфікації працівників, також стимулюється розвиток локальних факторів виробництва, що в свою чергу породжує зростання економічного потенціалу регіону. Зокрема можна виділити економічну мету, тобто залучення іноземного капіталу завдяки пільговому оподаткуванню, пільговому митному режиму і стабільному законодавству, надання доступу до зовнішньоекономічної діяльності. Функціонування спеціальних(вільних) економічних зон дозволяє ефективно використовувати місцеві ресурси, досягти зростання валютних надходжень до державних і регіональних бюджетів, розширить ринок високоякісної продукції. Науково-технічну мета створення зон полягає в залученні передових зарубіжних і вітчизняних технологій, активізації інноваційних процесів, залученні наукових і інженерних кадрів з-за кордону, підвищенні ефективності використання виробничих потужностей і підвищенні інформатизації суспільства. Спеціальні економічні зони виконують і завдання соціального характеру – це підвищення зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць, подолання безробіття. СЕЗ при цьому сприяють підвищенню якості робочої сили за рахунок впровадження інновацій, нових технологій і організаційних форм, сприяють насиченню внутрішнього ринку високоякісними товарами народного споживання і досягненню рівномірного соціально-економічного розвитку різних регіонів країни.

Основні завдання, що постають перед державою, яка створює вільну економічну зону зазвичай є такими:

- вирішення проблеми зайнятості населення шляхом формування нових робочих місць;
- активізація зовнішньоекономічних зв'язків тобто покращення зовнішньої торгівлі;
- створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу в регіоні;
- розробка системи пільг в регіоні для інвесторів та підприємств;
- міжнародна кооперація праці;
- обмін науково-технічними розробками;
- освоєння прямих іноземних інвестицій [6].

Санкціонування створення СЕЗ державою може здійснюватися не тільки в економічно розвинутих а й в депресивних, технологічно відсталих районах для поживлення їх розвитку, та зростання народонаселення регіону. Вченими зроблений висновок, що виключно державні заходи і програми не дають бажаного результату у покращенні становища економічно відсталих територій, для стимулювання інвестиційної активності та зайнятості в регіоні необхідно створити сприятливий податковий та організаційно правовий клімат.

Держава, що створює та своїй території ВЕЗ переслідує певні макроекономічні цілі економічного, науково-технічного та соціального характеру. До економічних цілей доцільно віднести:

- залучення іноземного та національного капіталу за рахунок спеціальних пільгових економічних механізмів;

- використання переваг міжнародного поділу праці та міжнародного обігу капіталу для розширення експорту готової продукції, раціоналізації імпорту;
- зростання валютних надходжень до бюджетів регіону і держави.

До науково-технічних належать наступні цілі:

- залучення передових вітчизняних і закордонних технологій;
 - прискорення інноваційних процесів;
 - залучення зарубіжних науковців та спеціалістів;
 - підвищення ефективного використання потужностей та інфраструктури комплексу.
- Соціально-економічними цілями, які переслідуються державою яка створює ВЕЗ є:
- прискорення розвитку регіону;
 - підвищення зайнятості населення, боротьба з безробіттям;
 - створення прошарку висококваліфікованої робочої сили у сфері управління та організації;
 - задоволення потреб у високоякісних товарах народного споживання та насичення ринку [3].

Наявність зони в окремому регіоні, її успішне функціонування або країні в цілому призводить до зростання ефективності господарювання, підвищення стандартів якості, стимулювання експорту продукції, модернізації виробничої інфраструктури.

Специфіка ВЕЗ залежить від таких чинників як місцезнаходження, конфігурація, розмір території на яких розміщується зона, наявності і якості ресурсів, особливості використання природних, економічних та інших умов реалізації завдань держави щодо діяльності суб'єктів господарювання на територіях зони.

Проаналізувавши діяльність існуючих ВЕЗ з різних точок зору ми виділимо класифікацію за такими ознаками як:

- за місцем розташування відносно кордону держави;
- за характером об'єкту зонування;
- за принципом організації;
- за функціональною спрямованістю;
- за національною належністю;
- за масштабом та значенням поставлених завдань;
- за взаємодією з економікою за межами зони.

СЕЗ є одним із засобів залучення іноземних інвестицій та реалізації засад прогресивної трансформації економіки регіону. Особлива роль їх на регіональному рівні полягає у розв'язанні проблем економічного і соціального розвитку, забезпечення функціонуванні інфраструктури регіону.

Перевагами ВЕЗ над іншими формами господарської діяльності є перш за все те, що в невеликих регіонах, зонах можна швидше адаптувати національні умови підприємницької діяльності до типових умов міжнародної практики і цим самим значно підвищити ефективність використання залученого капіталу. По-друге залучення іноземного капіталу, режим найбільшого сприяння в торгівлі, впровадження новітніх імпортованих технологій призведуть до позитивних результатів в трансформаційних процесах економіки регіону. В

більшості випадків успішними організаціями є ті які створені за участі іноземного інвестора, але для цього вся інформація щодо майбутньої діяльності має бути досконально спланована, опрацьована, розраховано всі показники економічної ефективності в залежності від орієнтації ВЕЗ і на основі апробованого матеріалу підготовлений план майбутнього проекту.

Залучення іноземного капіталу з допомогою зон пріоритетного розвитку дасть змогу значно прискорити як економічний так і соціальний розвиток регіону і країни в цілому. Світовий досвід свідчить про те, що наявність в країні ВЕЗ призводить до зростання експорту товарів чи послуг майже до 20%, а за її відсутності експорт країни буде залишатися приблизно на рівні 7%.

За роки існування ВЕЗ в Україні, була напрацьована велика кількість планових і програмних документів, присвячених підвищенню ефективності вже наявних зон і залученню інвесторів для створення нових. Серед таких документів і «Програма розвитку в Україні (спеціальних) вільних економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 року», виконання якої сприяло активізації процесу розвитку ВЕЗ у всіх регіонах України. Зокрема в цій програмі було визначено заходи щодо створення та напрямків функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. За прогнозом функціонування вільних економічних зон та територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності до 2010 року було передбачено: забезпечити роботою 391,0 тис. чоловік; збільшити обсяги виробництва продукції на суму до 29 млрд. грн., додатково інвестувати понад 17,1 млрд. дол. США[5].

Передбачених результатів планувалося досягти за рахунок створення спеціальних заходів

організаційного та економічного характеру, пов'язаних зі спеціальним митним режимом, режимом оподаткування суб'єктів вільних економічних зон, спеціальним режимом інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку, пільг щодо зборів у державні пільгові фонди. Але як не прикро ця спеціальна програма Кабінету міністрів Укаїни залишилася тільки планом, який залишився не реалізованим.

ВИСНОВКИ

Наукові дослідження засвідчують, що існування ВЕЗ призводить до покращення соціально-економічного розвитку регіону(де створена преференційна зона) і держави в цілому, але для практичного вирішення проблем функціонування зон необхідно вдосконалювати законодавство країни, розробити механізми нагляду і контролю за діяльністю ВЕЗ, які б велися в умовах строгої звітності відповідними державними органами. У такому разі можна забезпечити вирішення проблем діяльності СЕЗ, не втрачати інвестиційну привабливість територій країни. Природно робота по залученню іноземних інвестицій складна і вимагає відповідального відношення. Тому вивчення, узагальнення та впровадження в життя кращого власного і світового досвіду щодо діяльності ВЕЗ є насущною потребою для нашої держави. Ефективність і неефективність роботи частини українських ВЕЗ повинна послужити приводом для більш детального аналізу проблем діяльності та способів їх вирішення, щодо функціонування таких економічних утворень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 № 2673-ХІІ.
2. Авдокушин Є.Ф. Международные экономические отношения: Учебн. пособие. – ИВЦ «Маркетинг», 1998. – 83с.
3. Вільні економічні зони: світовий досвід і українська практика: Навчальний посібник / За ред. І.Ю. Сіваченка. – Київ.: Центр навчальної літератури, 2004. – 488с.
4. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2002. – 254с.
5. Тоцький В.І., Лаврененко В.В. Організаційний розвиток підприємства: навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2005. - 247с.
6. Чмир О.С. Спеціальні (вільні) економічні зони і території пріоритетного розвитку (наково-методичні аспекти) науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. – К.: НДЕІ Мін. екон. України, 2001. – 274с.